

Doc. dr. Jože Vogrinc, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Oddelek za sociologijo

S čim Dnevnik TV Slovenija oblikuje odnos publike do beguncev?

Televizija je najbrž še vedno najpomembnejši medij, kar zadeva oblikovanje odnosa slovenske javnosti do migrantov*. Zanimalo me bo, na kakšen način TV sooblikuje odnos Slovencev do migrantov. Zakaj in kako se vedemo do njih zaradi načina poročanja v Dnevniku TV Slovenija drugače, kakor če bi TV o njih poročala na drugačen način, kakor pa to počne od poznega poletja 2015 naprej?

Omejil se bom na analizo poročanja v *Dnevniku TVS* ob 19h. Res ima *24 ur* večjo gledanost, *Odmevi* pa vabijo v goste politične in strokovne avtoritete in so zato bolj reprezentativni glede politike slovenske države do migrantov. A *PopTV* naslavlja svojo publiko predvsem kot potrošnike, javna RTVS pa nas je dolžna naslavljati kot državljane. Ko poroča o neki družbeni skupini, bi bila dolžna početi to tako, da gledalke in gledalci s pomočjo njenih besed in gibljivih slik lahko samostojno presojam, kako mislimo, da bi se morala naša država vesti do njih. Pokazati želim, kako poročanje v Dnevniku TVS vpliva na naš odnos do migrantov s sredstvi, za katere se niti gledalci, niti tisti ki oddaje delajo, ne zavedajo zares, da močno učinkujejo na oblikovanje našega odnosa. Ti učinki pa so taki, da bi nas morali kot javnost in državljane skrbeti.

Katere so ravni učinkovanja slik in besed na TV na oblikovanje odnosa gledalcev in gledalk na tematiko, o kateri TV poroča? Rok Smrdelj je v svojem prispevku je že opozoril, da niti glavni termini v govorjenju o »migrantski krizi« niso nedolžni. Izbira besede izraža temeljno politično opredelitev ravnanja, na katero se nanaša. Termin »kriza« označuje stanje, ki vzbuja podobno skrb kakor bolezen in zahteva posebne ukrepe. Zakoni, ki se jih držijo policisti, ki preprečujejo ljudem vstop v EU, pridržijo termin »begunec« za prišleke iz držav, kjer se ljudem priznava status begunca iz političnih razlogov, medtem ko je »migrant« nekdo, ki se mu takega statusa ne priznava. V takem kontekstu je migrant negacija begunca, nekdo, ki mu ni dovoljeno, da bi veljal za begunca.

---

* Begunec je status, ki ga del evropske politike odreka večini ljudi (pretežno iz afriških in azijskih islamskih dežel), ki želijo imigrirati v EU. V tem besedilu uporabljam oba termina, begunci in migranti, kot sopomenki, izmed katerih vsaka poudarja drugo plat eksistence iste globalne družbene skupine.

Za termina »prebežnik« in »priežnik« se na prvi pogled zdi, da sta podpomenki za nekoga, ki je prebežal oziroma priežal nekam drugam; da sta torej pomensko natančni in nevtralni. Če pogledamo njuno rabo v preteklosti, pa vidimo, da je zaznamovana: prebežnik je rahlo slabšalna beseda za kontekst vojne in označuje nekoga, ki je zamenjal stran in ne zbuja zaupanja. Priežnik pa je s stališča tistih, ki so mu dali priežališče, nekdo, ki jim je dolžen hvaležnost. Oba termina sta tipično rabljena za posameznike. V aktualni rabi se s tem prikriva dejstvo, da so migranti oziroma begunci posebna družbena skupina s skupnimi problemi.

Mnogi družboslovci se pri analizi učinkovanja načina poročanja na družbena stališča ustavijo na tej ravni – ravni **izbire pravih besed**. Zdi se, kakor da pričakujejo, da bo politična korektnost vplivala na realnost tako, da bo pravilno izražanje povzročilo pravilno ravnanje. Sam tega ne verjamem. Govorjenje o Romih še ne zadošča, da ne bi z njimi ravnali kot s cigani. Bolj pomembno je, da se zavedamo pomenskega ozadja podedovanih rab vseh besed, ki jih asociativno povezujemo z izbranim terminom, se pravi, da vemo, da lahko npr. izbira termina »prebežnik« nosi napačne konotacije.

Druga raven učinkovanja na govorni ravni je slogovna. Mnogi so opazili, da se je o migrantih govorilo z zelo podobnimi stilskimi sredstvi kot o naravnih nesrečah. »Val beguncev« je pred dvema letoma in pol »zajel« Balkan in se zagnal proti »naši državi«. Retorika je bila natančno enaka kakor pri poplavah in drugih vremenskih naravnih nesrečah. Poudarimo, da takšno izražanje povsem prikrije, da gre za življenje ljudi v izjemno težkih razmerah: poplave so brezosebno naravno dogajanje. Govoriti o ljudeh kot o vremenu pomeni pozabiti na dejstvo, da gre za seštevek celega niza osebnih zgodb, osebnih nesreč. Druga težka posledica takšnega izražanja je, da se nam zdi samoumevno, da so migranti varnostni problem, ne humanitarna naloga. S poplavami se ukvarjajo civilna zaščita, gasilci, policisti, v težjih primerih vojska. Uporaba besedišča naravnih nesreč v informativnem mediju že sama kliče na prizorišče dogajanja represivni aparat države, ne humanitarnih organizacij.

Povedano velja za govor in jezik v vseh informativnih medijih. Ne zajame pa učinkovanja na naša stališča, ki izhaja iz **klasifikacije dogajanja**, kakršna je običajna v vseh informativnih medijih. Ni vseeno, kam je neka novica uvrščena. Primer z drugega področja: če zasebnik naredi finančni prekršek, je to morebiti vest za črno kroniko. Če pa medij postavi sum, da gre za korupcijo, je bil dogodek premeščen v drugo tematsko in problemsko polje, politiko in/ali gospodarstvo«. Pomen se mu je spremenil in zrastlel. – Prav tak premik se je zgodil v poročanju

TV Dnevnika od poznega poletja na jesen 2015. Dokler so begunce lovile ladje v Sredozemlju med Libijo in Italijo, se je poročalo o humanitarnem problemu v tujini, se pravi, drugorazrednem problemu zunanje politike EU. Ko so migranti začeli v večjem številu prihajati iz Grčije čez Makedonijo in Srbijo na Madžarsko, so jih novinarke in novinarji prestrezali na poti, se pogovarjali z njimi, spraševali so, kako se počutijo. Še vedno so bili »humanitarna problematika«. Ko pa je Slovenija postala prehodna država za migrante, ki so želeli na Zahod, se je glavnina poročanja preusmerila: migranti so postali glavni notranjepolitični problem Slovenije, še več, varnostni problem. To seveda bistveno premakne način, kako jih vidimo: kot grožnjo. Že metaforika valov je iz njih naredila motnjo, a njihova klasifikacija kot prvovrstne grožnje normalnemu življenju v Sloveniji jih je postavila v položaj zunanjega sovražnika: kakor da državo napada oborožena vojska, ne pa neorganizirane trume lačnih, prezebljih, obupanih beguncev.

Še bolj neopazna raven učinkovanja na gledalce in gledalke, ki pa je značilna samo za televizijo in ne za medije, ki nimajo slike, se skriva v načinu, kako TV **upove in uprizori** zgodbe o migrantih.

Bodimo najprej pozorni na to, da vsakdo, ki mu je dano spregovoriti v novinarskem prispevku na TV, v novinarjevem poročilu igra natančno določeno vlogo. Teh vlog je malo. Vse se da zajeti z nekaj tipi, tako kot Sneguljčico, palče in mačeho v pravljici. Tip vloge nakaže podpis na ekranu: če me TV podpiše »sociolog dr. Vogrinc«, me gledalcem predstavi kot avtoriteto, ki jo navajata novinar in urednik; če pa je nekdo podpisan kot »Mohamed iz Sirije«, je naveden kot del dogodka, anonimna priča ali žrtev dogajanja. Ali je nekdo za Slovenijo varnostna grožnja, o tem lahko spregovori tako, da bo to imelo politično težo, v novinarskem prispevku samo politična avtoriteta: notranji minister, predsednik vlade. Strokovna avtoriteta lahko utemeljeno presoja resnost položaja ali primernost ukrepanja vlade, ne more pa odločiti, kako bo ukrepala država. Kaj pomeni, če vlada postavi povsem v prvi plan varnost in razglasi migrante za grožnjo ozemeljski integriteti Slovenije, del znanosti in del javnosti pa temu oporeka? Od informativnega medija, njegovih urednikov in novinarjev je odvisno, komu bodo dali koliko besede in kako bodo ubesedili problem. Javna TV pač ni isto kot državna TV; pravni položaj javnega medija je po črki zakona neodvisen. TV ni zavezana vladi in strankam, ki so v nekem trenutku na oblasti. TV Slovenija je v svojem poročanju jeseni 2015 prevzela vladno definicijo migrantstva. To se ne kaže samo v prevladi ukvarjanja z migranti, kakor da so grožnja

slovenski varnosti, pač pa še bolj v tem, da jim je bila vzeta beseda, kot informatorji o migrantih so se na TV pojavili zasebniki, zaskrbljeni za svojo posest, in lokalne oblasti ob meji, medtem ko so položaj definirali organi notranjega ministrstva, se pravi, represivnega aparata države, v podrejeni vlogi skrbi za begunce pa organizatorji in aktivisti humanitarne pomoči.

Zdaj se spomnimo, kako TV običajno poroča o nesrečah in zakaj to počne. Besedo dobijo poleg tistih, ki se poklicno ukvarjajo z zadevo (reševalci, lokalna oblast, strokovnjaki, npr hidrologi ob poplavi, seizmologi ob potresu), pač pa tudi, kar je bistveno, **priče dogajanja, po možnosti žrtve**. Govor žrtve ali priče ima na gledalce povsem drugačen učinek od govora avtoritete. Govor avtoritete lahko določi naravo problema, priče in žrtve pa so živi, subjektivni element v dogajanju, njihovo pričevanje nas pretrese, identificiramo se z njimi v njihovih težavah. Popolnoma bistveno je, da je v tej točki premoč televizije nad besednim poročanjem brez slike v katerem koli mediju odločilna: TV nam pokaže na kraju dogajanja samem osebe, ki trpijo in ki izrekajo svojo tegobo. **TV nam omogoči identifikacijo**.

Ko je slovenska televizija poleti 2015 poročala o migrantih v Srbiji, so novinarji redno dali besedo beguncem in so jih kazali, kjer so bili in kakor so bili, kot osebe z lastnim imenom in življenjem. Omogočila nam je identifikacijo z njimi. Ko pa so migranti bredli čez Sotlo pri Rigoncah, so besedo na TV dobili domačini, ki so se bali za svoje imetje. Dobili so jo vsi, ki so se ukvarjali z migranti, vedno redkeje, če sploh, pa migranti sami. Že to zagotavlja, da se bodo gledalci lažje poistovetili s kmetom iz Dobove, ki so mu uničili travnik, kakor pa s prezeblimi in lačnimi ljudmi, prikazanimi po novem samo kot gomazeča truma, kjer je težko razločiti posamezne osebe in ki spričo svoje utrujenosti zgleda na zaslonu TV kvečjemu še bolj tuje, v najboljšem primeru vredna usmiljenja, nikakor pa niso prikazani tako, da bi se gledalec in gledalka vprašala: ali niso takole bili videti naši dedje in babice, ki so jih nacisti izgnali v Srbijo ali izselili v Šlezijo, doma prav iz krajev med Krškim in Sotlo? Poročanje o migrantih, ki so hoteli skozi Slovenijo v normalno življenje, je oteževalo identifikacijo z njimi in ponujalo namesto nje identifikacijo z osebami, ki so se migrantov bodisi bale in jih imele za grožnjo, bodisi so migranti pač predmet, s katerim se morajo ukvarjati ali po poklicni dolžnosti (uradniki, policisti), ko bi rajši počeli kaj, česar so bolj vajeni, ali pa se z njimi ukvarjajo iz lastnega prepričanja in lastnih etičnih pobud.

Nazadnje bodimo pozorni še na to, da ostajajo pri takem poročanju, kjer o migrantih govorijo tisti, ki se z njimi ukvarjajo, migranti sami pa niso nikoli postavljeni v položaj, ko bi

zastopali sami sebe in lahko povedali, od kod so, kaj želijo, kaj so pretrpeli in kaj bi radi od nas, migranti **nemi, pasivni predmet obravnave**. Četudi je torej precejšen del obravnave migrantov v informativnih medijih tem dovolj naklonjen, da jih obravnava kot humanitarni problem, ne kot varnostni problem, pa jih še vedno objektivira, pasivizira, jemlje se jim besedo in se jim ne omogoča, da bi **nastopili kot družbeni subjekt**, politični subjekt, se pravi, **zahtevali svoje pravice**.

Tak učinek pasivizacije televizija dosega že s prevladujočo **tehniko uprizarjanja**: v split-screenu na levi strani ekrana se voditelj oddaje v studiu in novinar poročevalec na kraju dogajanja pogovarjata o dogajanju, ki ga gledamo na večjem, desnem delu ekrana. To dogajanje je dvakrat objektivirano, dvakrat pasivizirano: je nema slika nekega dogajanja, ki ga pojasnjuje edino to, kar rečeta o njem sogovornika. Niti najmanjše možnosti ni, da bi se poistovetili s to gomazečo reko na ekranu, ki zdaj res spominja samo še na stihijo.

Naj sklenem s spoznanjem, da tehnike prikazovanja na TV in rutine poročanja v informativnih medijih nikoli niso nedolžne. Čas je, da nehamo biti naivni gledalci in da zahtevamo drugačno poročanje. Povsem jasno je, kakšno mora biti: trpečim mora dati besedo in jim omogočati, da se nam približajo, mi pa se približamo njim in jih imamo za ljudi. Poročanje, kakor smo ga bili deležni 6. februarja letos, je nasprotje etično odgovornega poročanja. Padlo je v brezno popolne nesposobnosti, da bi se zavedli, kako grozljivo je, da ljudje sredi zime umirajo, ko poskušajo preplavati reko, ki je za nas sopomenka počitniškega uživanja. Ali smo res pripravljeni živeti v deželi, za katero je umiranje beguncev v Kolpi neprijetna sitnost, s katero se naj se ukvarja policija, nič večja od obada, ki vas poleti lahko piči ob Kolpi?

prebežnik po SSKJ

kdor pride z begom drugam; ko gre za vojno, se nanaša na dezerterje ali tiste, ki so zamenjali stran v vojni – ta pomenska plast je zelo občutljiva v slovenski zgodovini, negativni prizvok pomena je pritajen; v aktualnem kontekstu se na videz izogne politični in ideološki izbiri med migrantom in beguncem, a to ceno spet plačajo žrtve, saj se termin izvirno bolj nanaša na posameznike in to implicira, da so razlogi za prebeg subjektivni, morda koristoljubni, drugače kot pri beguncih in migrantih, kjer je jasno, da so ogrožena družbena skupina s skupnimi interesi in skrbmi:

pribežnik po SSKJ

kdor kam pribeži; zelo jasna je konotacija ogroženosti kot vzroka, zaradi katerega je nekdo postal pribežnik; veže se s terminom pribežališče in implikacija je, da je pribežnik že tam, kamor je pribežal; v aktualnem kontekstu poleg asociacij, ki jih ima prebežnik, priskrbi slovenski javnosti vtis, kakor da je zanj že poskrbljeno, saj je Slovenija (ali Evropska unija) zanj, če je že tu, pribežališče, hkrati pa tiste, ki so prepričani, da ne bi bila smela postati pribežališče, takšno poimenovanje kvečjemu utrdi v negativnem odnosu do »pribežnikov«